

Стефурак Я. Є.,

*аспірант кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Громадянське суспільство як невід’ємний рушій демократичних перетворень і процесу державотворення в Україні разом з усіма державними інституціями з лютого 2022 р. функціонує в умовах повномасштабної російсько-української війни, тобто в контексті дії правового режиму воєнного стану. Специфіку таких умов, на нашу думку, варто розглядати з двох точок зору:

– з одного боку, не уникнути теми звуження інституціональних можливостей громадянського суспільства через вплив дії Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2];

– з іншого боку, варто з’ясувати, у чому особлива роль інститутів громадянського суспільства під час війни, які запити вони отримують від держави та її інститутів тощо.

Вже згаданий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» й інші нормативно-правові акти (як-то Закон України «Про військово-цивільні адміністрації») передбачають для організації громадянського суспільства (далі ОГС – авт.) такі пріоритетні опції, як:

– систематична допомога військовим та військово-цивільним адміністраціям у забезпеченні дії Конституції та законів України, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян України;

– спільна участь в охороні об’єктів критичної інфраструктури та об’єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, запровадженні трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану;

– забезпечення разом із компетентними державними органами проведення евакуації населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів у безпечні райони та евакуації матеріальних і культурних цінностей,

що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення;

- створенням установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, залучення фізичних чи юридичних осіб публічного та приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

- участь у боротьбі зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, роз'ясненням правил поведінки з небезпечними відходами;

- сприяння діяльності органів державної влади, органів прокуратури, юстиції, Служби безпеки, органів Національної поліції, адвокатури, Державної кримінально-виконавчої служби України та іншим органам, яке відповідно до ст. 17 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» є обов'язком органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також громадян [3, с. 27–28].

Такий широкий запит – це виклик для понад 100 тис. неурядових організацій в Україні [5, с. 12]. Враховуючи специфіку запитів воєнного періоду, логічним стало збільшення кількості благодійних фондів з 20,5 тис. у 2022 р. до 29,3 тис. у 2023 р. [5, с. 12]. Окрім кількісної реакції фіксуємо й розширення інституціональних можливостей неурядового сектору: наприклад, фонд «Повернись живим» першим отримав ліцензію на закупівлю летального озброєння для Українського війська, низка організацій за підтримки міжнародних громадських спільнот отримують пряме фінансування для реалізації гуманітарних ініціатив в Україні від урядів Німеччини, Франції, США, Нідерландів та інших держав, громадянські інституції частково взяли на себе функцію проведення інструктажів та навчань для цивільних та військових з першої домедичної допомоги, військових вишколів для населення, здійснення евакуацій мешканців прифронтових населених пунктів тощо.

Заміром ефективності організацій громадянського суспільства під час війни можна вважати показники соціологічного моніторингу, який засвідчив, що серед соціальних інститутів рівень довіри до волонтерських та громадських організацій сягає 85% [4]. Ще одні переконливі цифри дає дослідження Kantar у квітні 2023 р., яке показало, що найбільшу довіру серед українців мають Фонд «Повернись живим» (43%), Благодійний фонд Сергія Притули (42%), UAnimals (25%), ЮНІСЕФ (23%), Українське Товариство Червоного Хреста (21%), БФ «Таблеточки» (19%), платформа United24 (17%) та благодійна платформа Dobro.ua (17%) [1]. Тобто ОГС були і залишаються репутаційними фаворитами суспільства і одночасно – ключовими внутрішніми партнерами держави у реагуванні на загрози і виклики війни.

Також інститути громадянського суспільства є важливими учасниками інформаційно-комунікаційних взаємодій для суспільства. Завдяки новим медіа компетентні неурядові інституції ведуть роз'яснювальну роботу, реалізують краудфандингові кампанії, формують альтернативний новинний порядок денний. Ці активності є внеском громадянських інститутів у подальшу розбудову громадянського суспільства.

Заключний висновок резонує з підрозділом колективної монографії українських науковців «Громадянське суспільство та права держава: виклики сьогодення», який названо «Несправедлива справедливість» [3]. Ця дефініція цілком змістовно передає загальне становище дієвих неурядових інституцій під час війни, коли, з одного боку, вони дещо обмежені у своїй повноважності (передусім щодо конструктивної комунікації з державою), а з іншого боку, отримують від держави, прямо і опосередковано, запиту значно вищого рівня і більших обсягів проти довоєнного періоду. Однак вважаємо, що є і третя сторона цих обставин – доведена спроможність українського громадянського суспільства ефективно реагувати на виклики війни, оперативно розвивати власні компетентності, поглиблювати міжнародну суб'єктність та ін.

Список використаних джерел:

1. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження. *ICAP Єднання*. 2024. URL: <https://ednannia.ua/images/Procurements.pdf>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Кот О., Гриняк А., Купіна Л. (та ін.). Громадянське суспільство та права держава: виклики сьогодення : монографія. Київ : Алерта, 2023. 304 с.
4. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, віра в перемогу, ставлення до виборів (березень 2024 р.). Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/novyny/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-vira-v-peremogu-stavlennia-do-vyboriv-berezen-2024r>
5. Потапенко В., Тищенко Ю. (та ін.). Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.) : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2023. 91 с.